

ДІЯЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНИХ ДИТЯЧИХ УСТАНОВ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1940-Х – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 1950-Х РОКІВ

Стаття присвячена аналізу основних напрямків діяльності дошкільних дитячих закладів на селі в повоєнний період 1944 - 1955 рр. Розкриваються складнощі функціонування, умов проживання, навчання і виховання дітей, ступінь оснащення ясел і садочків, забезпечення продуктами харчування. На основі джерел та літератури зроблено спробу відтворити життя дітей колгоспників у дошкільних установах.

Ключові слова: село, діти, ясла, садочок, виховання, освіта, навчання, мережа, система.

Питання освіти сьогодні є пріоритетним напрямком державної політики України. У зв'язку з цим виникає необхідність здійснення всебічного ретроспективного аналізу, узагальнення та переосмислення історичного досвіду становлення системи дошкільних дитячих закладів у перше повоєнне десятиріччя.

Загалом, проблема діяльності сільських ясел, садочків в означений період не знайшла належного висвітлення в науковій літературі. Окремі аспекти функціонування дошкільних установ на селі, як невідкладної складової відбудови перших повоєнних років розглянуто у працях І. Рибачка [1], І. Романюка [2, 3] та інших. Функціонування дошкільних закладів виховання і освіти на селі проаналізовано в дисертаціях В. Мічуди [4], В. Ревенко [5].

Джерельну базу дослідження складають матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України) і Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України).

У своїй статті автор ставить за мету розкрити зміст та основні напрямки діяльності мережі сільських дитячих дошкільних установ у досліджуваній період.

Внаслідок війни та нацистської окупації відбулося скорочення кількості дитячих дошкільних установ. Тим часом зусилля держави, колгоспів і радгоспів були продикувані не турботою про розширення мережі дитячих дошкільних установ, а намаганням максимально використати працю жінок у сільському господарстві.

Безумовно, зв'язок між зайнятістю жінок на виробництві та створенням умов за доглядом дітей був прямим. Тому, разом з розвитком мережі лікарських установ на селі зростали заклади дошкільного виховання – важливої частини системи народної освіти і як одна з головних умов масового залучення жінок до роботи в колгоспах.

Питання організації ясел були покладені на колгоспи. Але вони перебували в дуже важкому економічному стані і не могли забезпечити дітей всім необхідним. Всього по областях України в 1944 р. охоплення дітей дитячими яслами в сільській місцевості становило лише 1% від потреби [5, с.104].

Переважаюча більшість дошкільних закладів на селі розташовувалися в малопристосованих приміщеннях, конторах колгоспів тощо. Однією з перших проблем, відновлення дитячих дошкільних установ було звільнення приміщень дитячих ясел, зайнятих іншими установами. Однак у січні 1946 р. Наркомат охорони здоров'я інформував Раднарком України про те, що рішення про відновлення мережі дитячих установ не виконується в тому числі й через затримки у звільненні приміщень з боку інших організацій [6, арк. 100].

У ході вибіркового обстеження дошкільних закладів України органами статистики в 1950 р. виявлено, наприклад, що ясла колгоспу ім. Будьонного Новоград-Волинського району Житомирської області розташовувалися в приміщенні колишнього свинарника, а в селі Думенка Хмельницького району Вінницької області - у пташнику. На колишньому тваринницькому дворі діяли ясла в селах Довжки Славутського і Яківці Михальпільського районів Кам'янець-Подільської області. У селі Кирнасівка Тульчинського району Вінницької області під дитячий садок був виділений корівник. Але й це було тимчасово, тільки на літній період, коли корови були переведені в інше місце. У селі Рибки Піщанського району Вінницької області дитячий садок був розміщений в одній кімнаті на земляній підлозі. Ця кімната одночасно була кухнею, їдальнею...

У селі Соколов Хмельницького району Вінницької області під дитячий садок була виділена одна кімната, де для 20-ти дітей було всього 4 ліжка. У селі Зозулинці 40 дітей взагалі спали на підлозі. М'яким інвентарем вони не були забезпечені, молоко та цукор не виділялися. Досить погано було налагоджено харчування дітей у колгоспних дитсадках. Більшість колгоспів, окрім борошна, картоплі, крупи для харчування дітей видавали лише олію та перегін молока. До того ж продукти виділялися в обмеженій кількості і часто неякісні. Нерідко харчування дітей організовувалося за рахунок продуктів, принесених батьками. У Карлівському районі

Полтавської області для дитячих садків надавали деякі продукти харчування, але їхню комерційну вартість потім відшкодовували матері [4, с.126-127].

До початку жнив 1950 р. у 14 тис. колгоспах і радгоспах республіки (або у 40,8% їх загальної чисельності) не функціонували дитячі дошкільні заклади [1, с.163]. Багато колгоспів намагались обходитись без дитячих дошкільних закладів або створювали примітивні сезонні ясла. За час літніх сільськогосподарських робіт в УРСР у 1951р сезонними дитячими установами було охоплено 386 тис. дітей дошкільного віку при плані 450 тисяч [2, с. 261].

Через відсутність дошкільних закладів жінки, зайняті на виробництві, просто не знали, куди подіти дітей після закінчення пологової відпустки, а в багатьох випадках чимало жінок на селі не використовували її повністю. Через матеріальну скруту та існуючі соціальні проблеми колгоспниці змушені були залишати дітей без догляду і йти працювати. Це позначалось на фізичному здоров'ї дітей, їх вихованні тощо.

Про проблеми, влаштування дітей, з якими стикалися колгоспниці в перші повоєнні роки, свідчать безліч прикладів. Зі слів жительки с. Кудрявцево Братського району: «Дітей не було куди діти, ясла не працювали, а йти на поле сапати буряки треба, ось і мусила залишати дитину без нагляду, прив'язу ногу мотузкою до ніжки ліжка, щоб не трапилось чогось лихого і в поле».

Розповідає інша жінка того ж села: «Покладу в дідову шапку гусячу крашанку, посаджу на неї дитину, кажу сиди, не сходи з гнізда, а то гусенятко не вилупиться, а сама в поле, і цілий день душа не на місці, думаю, чи ще висиджує, чи не дай Бог що трапилось. Прибіжу з роботи, а моя дитинка ходить по подвір'ю з паличкою і б'є нанизані на тин горщики, я її обнімаю і плачу, і сама не знаю чому, чи горщики шкода, чи так про все наболіле...» [5, с.107-108].

Недостатня укомплектованість, низька відвідуваність і висока захворюваність були поширеним явищем у дошкільних установах у Станіславській, Ворошиловградській, Дніпропетровській, Запорізькій, Херсонській та Одеській областях [3, с.137].

У дошкільних закладах процес навчання і виховання забезпечували, як правило, працівники з низькою освітньою підготовкою, а нерідко навіть і без неї. В січні 1955 р. уряд України своєю постановою зобов'язував керівників господарств виділяти кращих трудівників для роботи в сільських яслах і садках [7, арк. 50]. Однак у більшості господарств на посади вихователів призначали людей невідповідних або похилого віку. Так, у колгоспі ім. Леніна с. Ківшовата Тарашанського району та колгоспі «Дружба» с. Волиця Васильківського району Київської області вихователями працювали люди без освіти, старі та хворі [8, арк. 34].

Керівники господарств часто через проблеми із забезпеченням житлом уникали запрошень молодих спеціалістів-педагогів і призначали на посади працівників без погоджень з відділами народної освіти. Це позначалося на якості підготовки і вихованні дітей, відтак, вони переступали поріг школи, маючи низький рівень освітніх характеристик.

Завдяки здійсненим заходам у республіці дещо збільшилась кількість дитячих дошкільних установ постійного та сезонного функціонування. На середину 50-х рр. діяло 3364 дитячих садки всіх відомств з контингентом 181,5 тис. дітей, зокрема, 1429 дитячих садків системи Міністерства освіти, якими було охоплено 73,3 тис. дітей [9, арк. 5].

За 1946-1954 рр. мережа дитячих садків, які були на бюджеті органів охорони здоров'я УРСР (без Кримської області), збільшилась у сільській місцевості на 7,2 тис. місць, а загалом мережа дитячих ясел на селі за 10 років виросла на 15,7 тис. місць.

Протягом 1950-1953 рр. в Україні було побудовано різними міністерствами і відомствами 295 спеціалізованих приміщень за типовими проектам на 24,5 тис. місць, але абсолютна більшість з них споруджена в містах [9, арк. 153]. На середину 50-х рр. мережа дитячих ясел за кількістю місць складала 87,5% від рівня 1940 р. Правда, на селі цей показник був вищий, ніж довоєнний [7, арк. 122].

Питання сільських дошкільних установ загалом мало цікавило владу. Так, у Запорізькій області протягом 1950-1955 рр. під дитячий садок було виділено лише одне приміщення на 25 місць, а у Дніпропетровській області не було виділено жодного. Переважна більшість колгоспних ясел продовжувала перебувати у непристосованих приміщеннях. Але й вони не охоплювала всіх дітей і в більшості не відповідали вимогам виховної установи.

За планом 1956 р. у колгоспах республіки мало бути охоплено дошкільними установами 1 млн.500 тис. дітей, а було охоплено близько 1 млн., тобто 70% до плану. Жодна з областей України не виконала плану. Особливо незадовільним був стан у Дрогобицькій, Станіславській, Львівській, Ворошиловградській, Миколаївській областях, де план було виконано лише на 47-60%.

Слабкою залишалася матеріальна база колгоспних ясел. Під час обстеження виявилось, що дитячі ясла бідно умебльовані, гостро не вистачало посуду, білизни тощо. В абсолютній більшості колгоспних ясел, через відсутність ліжок, діти не відпочивали вдень або спали по двоє та троє на одному ліжку, витирались одним рушником, спали без подушок і білизни [3, с.138].

За незначним винятком дошкільні установи не були обладнані твердим і м'яким інвентарем, посудом. Так, у колгоспі «Червона Україна» Херсонського сільського району в 1950 р. на 45 дітей мали лише 2 ліжка, 10 ложок, 7 кухлів, м'який інвентар зовсім відсутній. Загалом дитячі установи області твердим і м'яким інвентарем були забезпечені на 50%.

Так, наприклад, в яслах колгоспу ім. Петровського Веселинівського району Миколаївської області діти спали прямо на земляній долівці. Лозові меблі, які виготовлялися Херсонській області, були непристосовані для дитячих установ, так як швидко приходили в непридатність [5, с. 109].

Проблеми в колгоспних яслах були, на жаль, не тільки з обладнанням, але і з забезпеченням продуктами харчування. Відзначалися великі перебої в постачанні молочними продуктами, особливо вершковим маслом, молоком, а також фруктами. Інколи із таким невеликим продуктовим кошиком були проблеми. Але селяни, батьки і діти чекали чогось кращого, надіючись на гарну долю для своїх дітей.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновки, що у більшості колгоспів питанню дошкільних дитячих установ не приділялось достатньої уваги. А нерозвиненість соціальної інфраструктури села позбавляло сільських трудівників гідних умов життя. Формула «діти наше майбутнє» повинна реально і щоденно втілюватись у життя, але в дійсності все було по-іншому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Рибак І.В. Соціально-побутова інфраструктура українського села / І.В. Рибак. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000, - 304 с.
2. Романюк І.М. Мережа дошкільних дитячих закладів в українському селі (1950-ті – перша половина 60-х років) / І.М. Романюк // Вісник Київського інституту «Слов'янський університет». – 2002. -№12. –С.261-265
3. Романюк І.М. Українське мело в 50-ті – першій половині 60-х рр. ХХ століття / І.М. Романюк. – Вінниця: Книга-Вега, 2005. – 256 с.
4. Мічуда В.В. Побут і дозвілля сільського населення України в повоєнний період (1945-1953 рр.): дис... канд. істор. наук: 07.00.01 / Валерія Валеріївна Мічуда. –Переслав-Хмельницький, 2009. – 235 с.
5. Ревенко В.В. Побут та дозвілля сільського населення Південної України в повосенний період (1945-1955 рр.): дис... канд. істор. наук: 07.00.01 / Віра Валеріївна Ревенко. –Миколаїв, 2013. – 250 с.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф.2, оп.7, спр.8390. - 224 арк.
7. ЦДАВО України, ф.342, оп.15, спр.3453. - 227 арк.
8. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.4031 - 106 арк.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф.1, оп.24, спр.3526 - 245 арк.

Romaniuk B. I. Activities of the System of Pre-school Institutions in the Ukrainian Village in the second half of 1940s – first half of 1950s

The paper analyzes the main activities of pre-school institutions in the villages in the post-war period (1944 – 1955). It reveals the complexity of functioning, living conditions, education and upbringing of children, the level of equipment in nurseries and kindergartens, provision of food. It makes an attempt to recreate the lives of the farmers' children in preschools on the basis of sources and literature.

Keywords: village, children, nursery, kindergarten, upbringing, education, study, net, system.

Романюк Б. И. Деятельность системы дошкольных детских учреждений в украинском селе во второй половине 1940-х - первой половине 1950-х гг.

Стаття посвящена аналізу основних напрямлений діяльності дошкільних дитячих установ на селі в післявоєнний період 1944-1955 гг.

Раскрываются сложности функционирования, условий проживания, обучения и воспитания детей, степень оснащённости яслей и садиков, обеспечение продуктами питания. На основе источников и литературы сделана попытка воссоздать жизнь детей колхозников в дошкольных учреждениях.

Ключевые слова: деревня, дети, ясли, садик, воспитание, образование, обучение, сеть, система.

Статтю подано до редколегії 3.02.2017 р.